

تأثیر قوانین اصلاحات ارضی

در

تحول سیمای اقتصادی واجتماعی روستاهای ایران

بررسی‌های تاریخ عقاید اقتصادی بخصوص مطالعه سیر تکامل اقتصادی توسعه ممالک پیشرفته نشان دهنده وحاکی است ازاینکه سیرتکاملی ممالک مزبور درادوارمختلف خصوصیتی متمایز ازیکدیگر داشته. این نکته نیزاثبات گردیده که درهمه حال و درشرایط مختلف دوران قبل ازانقلاب صنعتی ویا بعدازآن همیشه کشاورزی برای بشراهیت حیاتی داشته است. بدیهی است نحوه عمل وشیوه های کشاورزی در طول تاریخ بشر متفاوت و مراحل مختلفی ازقبیل کشاورزی شبانی، خود مصرفی، منتی راطی نموده تابصورت کشاورزی تجاری درآمده است. بعلت قدمت آشنائی واشتغال انسان به کشاورزی فرضیه های اقتصادی نیزاولین بار درمورد زمینهای کشاورزی بوجودآمده است وچون درمراحل ابتدائی محدودیت‌هایی وجود داشته است توسعه بخش کشاورزی تارسیدن بوسعت اسروزی ممالک پیشرفته چندقرن به طول انجامیده است. در کشاورزی ابتدائی وساده خود مصرفی، میزان تولید و مصرف مردم بسیارمحدود بوده وطبعاً هیچیک از سائللی از قبیل اعتبارات - ماشین آلات - طرق مختلف آبیاری که لازمه کشاورزی وکاشت وداشت و برداشت اسروزی است وهمچنین حمل و نقل و ایجاد بازار وتشکیلات دادوستد مورد نظر نبوده است ولی بتدریج دگرگونی نحوه زراعت و اکتشافات وپدیده های مکانیکی و شیمیائی وبالاخره استفاده اتم در کشاورزی موجبات تولید بیشتر و متنوع ترو توزیع سریع و مداوم کالاهای کشاورزی را فراهم و فعالیت این بخش رادگرگون ساخته است.

تکامل تدریجی ملل پیشرفته وتعادل وتناسب پیشرفت کشاورزی با سایر بخشهای اقتصادی موجب شده است تا تمام سطوح وطبقات اجتماعی ممالک مزبور از نظام صحیحی برخوردار و باتوسعه امکانات آموزشی وفرهنگ خود به پیشرفت مداوم و چشم گیری نائل آیند، بدیهی است دراین قبیل ممالک بعلت پیشرفت تدریجی همه جانبه ایجاد فرهنگ

جدید احساس نمی‌شد ولی در کشورهای مثل ایران که با استفاده از امکانات و شرایط استثنائی در مدتی بسیار کوتاه به نتایج درخشانی دست یافته و با جهش بسوی توسعه یافتگی پیش می‌رود حفظ و ادامه سرعت پیشرفت مستلزم انجام اقدامات جنبی مؤثری چون فرهنگ جدید می‌باشد. در تشریح تحول وجهشی که در جهت توسعه اقتصادی کشور مخصوصاً تغییر سیمای روستاهای کشور صورت گرفته است توجه علاقمندان را بشرح زیر معطوف می‌دارد:

قبل از ده سال اخیر که بحق شایستگی نامگذاری دهه انقلاب را پیدا نموده بعلم و جهات عدیده و مختلف که ذکر آنها باعث بسط مقال خواهد شد فعالیت‌هایی که برای بهبود وضع اقتصادی کشور معمول می‌گردید کم اثر می‌توان گفت که تنها شاهد پیشرفت برق‌آسای ملل پیشرفته بودیم. ولی امروزه در نتیجه دگرگون نمودن نظام و اصول اقتصادی خود و ده سال فعالیت پی گیر و مستمر تغییرات کلی در تمام شئون کشور بوجود آمده و به پیشرفت قابل ملاحظه‌ای نائل شده‌ایم و با تغییر سیمای اقتصادی خود از کشاورزی به صنعت و با استفاده از یک رهبری خردمندانه توانستیم برنامه‌های طویل‌المدت ممالک پیشرفته را در مدت کوتاهی اجرا نمائیم. چنانکه اصلاحات ارضی را که انجام آن در ایرلند نیم قرن پدرازا کشید در ایران طی ۹ سال خاتمه پذیرفت. بیان تفصیلی آنچه که در این در این دهه انقلاب بدست آمد، همه شاهد و ناظران می‌باشیم در مقالات دیگری توضیح گردیده، ما میکوشیم تا باین پیشرفت و جهشهای سریع در مدت کوتاهی در ردیف ملل پیشرفته عالم قرار گیریم.

در بررسی و تحقیق چگونگی این پیشرفتها بخش کشاورزی ما بنحو بارزی شاید بیش از سایر بخشها خود نمائی می‌کند. در این بخش قبل از دهه انقلاب روستائینان که رعیت نامیده می‌شدند و اکثریت جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند وسیله استثمار معدودی خان و ارباب بودند و از همین نظر بخش مزبور در گذشته مؤثرترین عامل عقب افتادگی بوده است. بررسی و تشریح سیمای اقتصادی روستاها قبل از ۱۳۴۱ و تحول آن در سالهایی که به ۱۳۵۱ منتهی می‌شود تا حد زیادی نمایشگر چگونگی تغییر نظام پیشین و اختلافاتی است که در ترکیب و سازمان اقتصادی و اجتماعی ملت ما بوجود آمده است.

مشخصات اقتصادی و اجتماعی بخش کشاورزی و تنگناهای آن قبل از دهه انقلاب و در سال ۱۳۴۱ که ابتدای شروع برنامه سوم عمرانی کشور بوده است می‌توان بشرح زیر خلاصه نمود:

۱- حدود ۷۵ درصد از مردم ما در این بخش قرار داشتند، کشاورزان در مساحتی حدود

۷ میلیون هکتار که بیش از ۶۰ درصد آن دیمزار بود همانند نسلهای گذشته و رویه معموله در قرون سابق باروش و وسائل ابتدائی محصول نسبتاً ناچیزی را از زمین برداشت مینمودند. بطوریکه جمع درآمد بخش کشاورزی در این سال که بزرگترین بخش درآمد ملی را تشکیل میداد از ۸۸۳۱ میلیارد ریال تجاوز ننموده است.

۲- اکثریت افراد این بخش از نظر درآمد و رفاهیت اقتصادی واجتماعی بسه دسته کاملاً متمایز تقسیم می شدند. عده معدودی بنام ارباب باوجود اینکه از نظر تعداد نسبت کوچکی از کل جمعیت این بخش را تشکیل میداد قسمت مهمی از درآمد بخش را تصاحب نموده و خود را فعال مایشاء و مالک جان و ناموس رعایا می دانستند. این افراد مالکین دهات کوچک یا بزرگ و برخی از آنان مالک متجاوز از صدده بودند و زارعین دهات خود را که رعیت نامیده می شدند استثمار می نمودند. دسته دوم یعنی سباشین - سلف خرها - پیله وران و رباخواران محلی نیز هر یک بصورتی قسمت اعظم سهم زارع و درآمد ناچیز یکسال مشقت و کار پرهزمت زارعین را تصاحب مینمودند. دسته سوم که زارع واقعی و اکثریت افراد روستائین را تشکیل داده و رعیت نامیده می شدند با تحمل مصائب فراوان و درآمدی بسیار ناچیز در شرائطی بسیار سخت و ناراحت زندگی مینمودند. درآمد اکثریت قریب باتفاق افراد این طبقه و خانواده اش در طول مدت یکسال زراعی مساوی با ارزش کار یک جفت گاو و یک خروار بذر بوده و از ده هزار ریال تجاوز نمی نمود. و با احتساب پنج نفر که متوسط افراد یک خانوار روستائی است هر یک از افراد خانواده روستائیان مجبور بودند فقط با درآمدی حدود دویست تومان در سال زندگی نمایند.

شرائطی که روستائیان عملاً با آن مواجه بودند درواز عدالت اجتماعی و در این شرائط معایبی بشرح زیر بیچشم می خورد:

۱- زارعین کوشش خود را بی اثر و کم نتیجه دیده و انگیزه برای فعالیت بیشتر احساس نمی نمودند و چون در انجام امور خود متکی باریاب بودند فاقد استقلال فکری و در انجام اموری که لازمه بهبود وضع ده و بخش و کشور خود بود احساس مسئولیت نمی نمودند.

۲- اقتصاد کشاورزی و توزیع درآمد سیستم ارباب و رعیتی علاوه بر ناچیز بودن درآمد زارعین از ایجاد یک طبقه متوسط وسیع در کشور جلوگیری می نمود. همچنین بازار صنایع در روستاها نیز محدود بوده و قشر وسیع زارعین از آن بی بهره می ماندند. از نظر اقتصادی نیز چون

هزینه تولید محصولات این واحدهای کوچک زیاد می‌شد طبعاً مقدار آن محدود و بقیمت گراف بفروش میرفت و در شرایط مزبور از طرفی بعلاّت زیادی هزینه‌های ثابت قدرت رقابت با اجناس مشابه از آنها سلب و از طرف دیگر امکان توسعه و اشتغال بیشتر در این راه را از دست میداد و بالتجیجه یکی از منابع عمده درآمد روستانشینان و این بخش عظیم که در اقتصاد کشور نیز خالی از اثر نیست در حال زوال و نیستی قرار گرفته بود.

۳- زندگی نمودن ارباب در شهر و بالا بودن اجاره املاک سزوعی و رباخواران و عاملین سیادین و واسطه‌ها نیز بانفوذی که در زارعین داشتند آنها را استثمار و موجب انتقال پول و سرمایه از روستا بشهرها شده و عمران و آبادی و سرمایه‌گذاری در کشاورزی را محدود نموده بود.

۴- علیرغم سرشت و طبیعت زارعین سالخورده که بوضع موجود عادت نموده بودند جوانها و بخصوص دستجاتی که خدمت سربازی نموده و یا بمدرسه و زندگی در شهر راه یافته بودند بافرادی ناراضی و ناراحت و آماده طغیان تبدیل شده بودند.

۵- تجار و طبقه مرفه پولدار به پیروی از مدبرای بالا بردن شخصیت اجتماعی خود اقدام بخیریه ده و مزرعه می‌نمودند. مقیم بودن این دسته در شهرها و بی‌اطلاعی آنها از کشاورزی و مقاومتی که با هرگونه تغییر و اصلاح می‌نمودند انجام اقدامات کیفی در استفاده از آب و خاک کشاورزی را کم‌اثر و منابع ملی روز بروز تهی‌تر و ضعیف‌تر می‌شد.

۶- بر اساس رسوم متداول در کشاورزی ایران کشت نباتاتی از قبیل شبدر، یونجه و درخت که در چند سال قابل بهره‌برداری می‌باشد برای زارعین حق ریشه ایجاد مینماید. مالکین برای جلوگیری از ایجاد چنین حقی برای زارعین غالباً از کاشت آنها و حتی از کاشت حبوبات و سبزیجات و سایر محصولات هم که سهم مالکانه کمتری داشت جلوگیری می‌نمودند، مالکین جز به منافع آنی هرچه بیشتر خود بچیز دیگری توجه نداشتند و نه تنها تأمین حداقل معیشت زارع برای آنها مفهومی نداشت بلکه باهمیتی که کشت نباتات ریشه‌ای و حبوبات در حاصلخیزی خاک و همچنین درخت کاری دارد بی‌اعتنا بوده و عملاً موجبات فرسایش خاک را فراهم و زیان بزرگی بمنابع طبیعی کشور وارد می‌نمودند.

طبیعی است در ایران و ممالکی نظیر این کشور که کشاورزی بزرگترین و بهترین بخش اقتصادی و اجتماعی را تشکیل می‌دهد هرگونه اصلاحاتی را باید از این بخش شروع نمود تا با افزایش عملکرد و درآمد سرانه کشاورزان از طرفی اسکان توسعه بازار فرآورده های صنعتی

در روستاها بوجود آید و ازسوی دیگر ازوجود کارگران زائد براحتیاج بخش کشاورزی و مواد اولیه پس اندازهای کوچک ولی متعدد این گروه عظیم برای تأمین نیازمندیها و برای توسعه فعالیتهای صنعتی استفاده شود.

لازمه اجرای این اقدام اصلاحی محو فئودالیسم و تغییر سیستم ارباب و رعیتی و معایب ناشیه آن بوده که خوشبختانه باوجود خودنمایی مشکلاتی بزرگ ملت ما باعزمی راسخ و به پیروی ازسنویات رهبر خردمند خود شجاعانه این اقدام بزرگ اصلاحی را استقبال نمود. برای تحقق یافتن این هدف مقدس بدو اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریاسهر درسال ۱۳۲۹ دستور تقسیم زمینهای سلطنتی را صادر و بدنبال آن خالصجات دولتی بین زارعین تقسیم گردید و متعاقب آن باعقیم نمودن تحریکات و دستاویزهای طبقه مالک که در پرتوقدرت و پول خود نفوذی فراوان در روستاها و حتی پارلمان ایران داشتند اصلاحات ارضی و تقسیم زمین مالکان بزرگ بصورتی کاملاً قانونی و دموکراتیک صورت عملی بخود گرفت.

انقلاب ارضی ایران و استقرار هدفهای انسانی، اجتماعی و اقتصادی آن اقداماتی که در زمینه بسط عدالت و رفاه اجتماعی این طبقه زحمتکش ایران بعمل آمده است واقعه ای تاریخی و اهمیت آن در حدی است که شاهنشاه آریاسهر در این مورد فرموده اند «اصلاحات ارضی مهمترین واقعه دوران سلطنت من بوده است» از نظر گاه سیاسی نیز اصلاحات ارضی با القاء رژیم فرتوت فئودال توانست توده کشوری از مردم زحمتکش این سرزوبوم را از زیر یوغ استثمار معدودی خان و ارباب نجات بخشیده و باین عوامل سازنده فرصت دهد که با استفاده از این آزادی و اسکاناتی که برای آنان بوجود آمده در بالا بردن سطح تولید ملی مشارکت مؤثر داشته باشند. از طرف دیگر ایجاد حق آزادی فردی زارعین ایران و حاکم بودن بر سر نوشت خویش که در نتیجه اجرای قوانین اصلاحات ارضی بدست آورده اند موجب شده است که یکی از اصول مقدس اعلامیه حقوق بشر در کشور تحقق یافته و با انجام اقداماتی که در زمینه عدالت اجتماعی بعمل آمده هر گونه فرصتی را از دست سارکسیست نماهای فرصت طلب خارج نماید. طبیعی است که با اجرای این اقدامات شکل و سازمان جامعه روستائی ایران بکلی دگرگون شده با تثبیت زارعین کشور بر روی زمین، پارلمان و فوه مقننه از کنترل معدودی فئودال خارج شده و دولت با فراهم نمودن تسهیلات و امکانات و اعطای وام و اعتبارات لازم بروستائیان موجبات رفاه نسبی و تقویت تدریجی و رشد این قشر عظیم را فراهم نموده است.

بدنبال تقسیم اراضی اقدامات دیگری هم بمنظور برخورداری هرچه بیشتر روستائیان از

رفاه اجتماعی و مشارکت آنها در توسعه اقتصادی آغاز شد. اهم اقداماتی که تا کنون صورت گرفته تشکیل شرکتهای تعاونی روستائی - شرکتهای سهامی زراعی - ایجاد خانه های فرهنگ روستائی - تشکیل سازمان بیمه های اجتماعی روستائی و مبارزه با جهل و بیماری وسیله سپاهیان انقلاب بوده است.

برای اینکه با اهمیت انجام هر یک از این خدمات در تحول اقتصادی و اجتماعی روستاهای کشور و قوف حاصل شود به توضیحات اجمالی زیر مبادرت می نماید.

۱- شرکتهای و اتحادیه های تعاونی روستائی:

هدف از تشکیل شرکتهای تعاونی روستائی فراهم نمودن موجبات همبستگی و معاضدت روستائینی که در هر یک از روستاها با سوز زراعی اشتغال دارند - فراهم نمودن منابع اعتباری برای روستائیان عضو شرکتهای تعاونی با تسهیلات فراوان و شرایطی بسیار عملی و همچنین تهیه آلات و ادوات کشاورزی و مایحتاج زندگی روستائیان و پیر نمودن خلأئی که با ازین بردن نفوذ مالکین در روستاها بوجود آمده بود.

چون در ابتدا کشاورزان بمزایای تشکیل این قبیل شرکتهای آشنائی نداشته برای عملی شدن منظور و موجب یکی از مواد قوانین اصلاحات ارضی عضویت در شرکت تعاون روستائی شرط لازم دریافت زمین شناخته شد تا با انجام این اقدامات دیگری از جمله تشکیل شرکتهای تعاونی تولید - اعتبار و مصرف و کوتاه نمودن دست واسطه ها و رباخواران و غیره بحصول نتایج مورد نظر دست یابیم.

طی ده سال گذشته در ضمن انجام اقدامات مؤثر در هر یک از این زمینه ها برای استقرار نظام تعاون در روستاها به تربیت کادر تعاونی مبادرت و برای ایجاد بازارهای سالم فروش محصولات اعضای شرکتهای تعاونی روستائی گامهای مؤثری برداشته شده و سازمان مرکزی تعاون روستائی در اجرای برنامه های تنظیمی اقدامات چشم گیری در زمینه تشکیل و توسعه شبکه های تعاونی انجام داده است. این شرکتهای ضمن انجام اقدامات مفیدی که اجمالاً توضیح گردید کود شیمیائی، سموم دفع آفات نباتی و بذور اصلاح شده را توزیع و به حفترچاههای نیمه عمیق و لایروبی قنوات و انجام فعالیتهای بازرگانی هم مبادرت نموده قند و شکر و سایر نیازمندی های عمومی روستائیان را فراهم و با ایجاد بیش از ۷۶۲ فروشگاه مواد نفتی موجبات تعمیم و استفاده از وسائل نفت سوز و هرگونه اقدامی که در رفاه و آسایش روستائیان و افزایش میزان تولیدات کشاورزی مؤثر است فراهم مینماید.

باجرای برنامه های آموزشی روستائیان نیز توجه خاصی مبذول و ضمن برنامه های انقلابی، آشنا نمودن کشاورزان با اصول تعاون و تربیت افراد برای مدیریت شرکت و سرپرستی و انجام وظائف مختلف تعاونی در سطح شهرها و استانها نیز مسطح نظر بوده علاوه بر تعلیماتی که روستائیان در روستاهای کشوری بینند طبق برنامه های آموزشی خاص که با همکاری ارتش شاهنشاهی اجرا میشود به جوانان روستانشین مستعدترین انجام خدمات مقدس «ربازی برای اداره امور شرکتهای تعاونی تعلیمات لازم داده میشود.

هدف وزارت تعاون و امور روستاها این است که در روستاهای مملکت زبینه هائی را فراهم آورد که روستانشینان کشور تدریجاً آبادگی پیدا نموده و در آینده نزدیکی انجام قسمتی از خدماتی که در حال حاضر بخش دولتی انجام می دهد عهددار شوند و بهمین جهت در مقام آموزش آنان برای انجام فعالیتهای دسته جمعی با تبعیت از نظام یک پارچه تعاون برآمده و این توفیق را بدست آورده است که تا اول دیماه ۱۳۵۱ تعداد ۱۳۰۸۱۳ خانوار زارع در ۸۴۵۰۶ شرکت تعاونی روستائی و ۱۲ اتحادیه متشکل گردیده اند. این شرکتهای ۸۵۰۰ ریه ۱۴۸۶۸۱ ریال سرمایه خود که تدریجاً در حال تزیاد است و با نظام تعاونی و فلسفه خاص خود قسمی مؤثری در ارتقاء سطح زندگی و استفاده هرچه بیشتر روستائیان از فعالیت خود برداشته و نقش مهمی را در تحول اقتصادی و اجتماعی روستاها ایفا مینمایند.

۲- تشکیل شرکتهای سهامی زراعی:

تشکیل اینگونه شرکتهای پدید آمده و تحول دیگری است که در راه بهبود وضع روستائیان و توسعه محصولات کشاورزی صورت گرفته و بدون شک چهره اقتصادی و اجتماعی کشاورزان ایران را تغییر کلی خواهد داد.

با انجام بررسی های لازم این نتیجه حاصل شد که تعداد قطعات کوچک در نسق زراعتی کشاورز و پراکنده بودن این قطعات در نقاط مختلف ده باعث اتلاف وقت و انرژی روستائیان و مشکل عمده ای است در راه استفاده از ماشین آلات کشاورزی و حداکثر استفاده از آب موجود. آمار وسعت بهره برداریهای زراعی کشور در سال ۱۳۳۹ نمایشگر کوچک بودن قطعات می باشد. بر اساس آمار کشاورزی سال ۱۳۳۹ حدود ۲۶/۳ درصد از بهره برداریهای کشاورزی در قطعات کمتر از یک هکتار و ۶۵/۳ درصد در قطعات کمتر از ۵ هکتار انجام میگرفت. بطوریکه میدانیم بر اساس ضوابط قانون اصلاحات ارضی این بهره برداریها عیناً بمالکیت زارعین درآمد، بنابراین وسعت قطعات مانند سابق باقی ماند ولی مالکیت آنها تفویض شد.

این ارقام مؤید آنستکه بخش عمده‌ای از بهره‌برداریهای کشاورزی کوچک غیراقتصادی و نمی‌تواند سطح زندگی مناسب را برای طبقات کشاورز تأمین نماید. از طرفی چون تعداد روستائیان که روی اراضی محدود کشاورزی فعالیت می‌نمودند زیاد بود لازم دانسته شد که با تقلیل نسبی جمعیت زارعین موجباتی فراهم نماید تا افرادی که در بخش کشاورزی باقی‌میمانند از درآمد و اسکانات بیشتری برخوردار و کم‌کاری و بیکاری در مناطق روستائی تقلیل یابد، برای انجام این منظور و نیل به هدفهای عالی برنامه اصلاحات ارضی که بالا بردن درآمد سرانه روستائیان است لازم بود که:

۱- از طریق توسعه منابع آب و اصلاح ارضی با ایزمینهای جدید زیر کشت آورده شود.
 ۲- میزان بهره‌دهی اراضی از طریق بکاربردن تکنولوژی جدید در امر تولید محصول و افزایش سطح مهارت و کارائی روستائیان - فراهم نمودن اعتبارات لازم و بالاخره تعیین واحدهای اقتصادی در حد مطلوب بالا برده شود.

۳- با توسعه فعالیت‌های غیر کشاورزی در مناطق روستائی و ایجاد مشاغل جدید در دو بخش صنعت و خدمات قسمتی از جمعیت روستائی در مشاغل غیر کشاورزی بکارگمارده شوند. بنابراین تشکیل شرکتهای سهامی زراعی بعنوان یک وسیله جهت انجام موارد فوق از مهمترین اقدامات تکمیلی برنامه همه‌جانبه اصلاحات ارضی ایران بوده است.

برای اطلاع بیشتر از هدفهای مورد نظر از تشکیل شرکتهای سهامی زراعی ماده یک قانون تشکیل شرکتهای سهامی زراعی عیناً نقل میگردد:

«بمنظور فراهم نمودن موجبات افزایش درآمد سرانه کشاورزان و اسکانات همه جانبه برای بکاربردن ماشین‌آلات کشاورزی در امر تولید محصولات کشاورزی و آشنائی زارعین با اصول و شیوه‌های جدید کشاورزی و حداکثر استفاده از نیروی اضافی انسانی موجود در روستاها در قطب‌های کشاورزی و صنعتی مملکت و برای جلوگیری از خرد شدن و تقسیم اراضی مزروعی بقطعات غیراقتصادی و افزایش میزان سطح زیر کشت کشور با استفاده از اراضی بایر و سوات و مسلوب‌المنفعه وزارت اصلاحات ارضی و تعاون روستائی بر اساس وظایف پیش‌بینی شده در ماده یک قانون تشکیل این وزارت بتدریج در واحدهای روستائی مناطق مختلف کشور شرکتهای سهامی زراعی تشکیل می‌دهد.»

در سال ۱۳۴۷ اولین شرکت سهامی زراعی بنام شرکت سهامی زراعی آریاسهر در استان فارس کنار تخت جمشید تشکیل شد. نتیجه چشم‌گیر این شرکتها موجب شده‌است که تا بحال ۶۵ شرکت سهامی زراعی مرکب از ۵۲۵ قریه و سزرعه در نقاط مختلف کشور تشکیل شود.

در تشکیل شرکتهای سهامی زراعی روستائیان عضو شرکت با حفظ حق مالکیت، حق استفاده مطلق از زمین متعلق بخود را بشرکت واگذار و به تناسب این حق تعدادی از سهام شرکت در اختیار هریک از اعضای شرکت گذارده می شود.

اعضای شرکت علاوه بر دریافت سود سهام خود می توانند در مقابل کاری که برای شرکت انجام می دهند با توجه به کیفیت و کمیت کار خود حقوق متناسبی از شرکت دریافت کنند. خرید و فروش سهام در این شرکتها با موافقت وزارت تعاون و امور روستاها آزاد بوده و در صورت فوت صاحب سهم، سهام متوفی بر اساس قوانین ارث بین وراثت تقسیم خواهد شد و بدون اینکه زمین زراعی بقطعات کوچک و غیر اقتصادی تقسیم شوند وراثت از بهره آن استفاده خواهند نمود.

در این شرکتها قطعات کوچک در یکدیگر ادغام و زیر نظر مأمورین فنی دولت نقشه برداری و تسطیح و قطعه بندی شده و برای تنظیم برنامه های متناسب زراعی و افزایش آب اقدام لازم بعمل می آید. مدیر عامل شرکت وسیله وزارت تعاون و امور روستاها و با موافقت سهامداران شرکت انتخاب و در اجرای برنامه ها نظارت می نماید. چون هزینه عملیات ساختمانی و تسطیح و آبرسانی نسبتاً زیاد متناسب با قدرت مالی سهامداران نمی باشد تماماً بلاعوض وسیله دولت تأمین شده و برای هزینه های جاری کشاورزی و خرید ماشین آلات و سموم دفع آفات و غیره نیز وامی باینجه نازل چهار درصد در اختیار شرکتها قرار داده می شود که سه درصد آن مجدداً برای ساختن عمرانی شرکتها مصرف می شود.

مهمترین و اساسی ترین فعالیتی که با اخذ نتیجه کاملاً مثبت در شرکتهای سهامی زراعی مستمراً بمرحله اجرا گذارده شده مسئله آموزش کشاورزان عضو شرکتهای سهامی زراعی در زمینه های مختلف و بخصوص تعلیمات فنی آنها برای کار روی ماشین آلات کشاورزی است که با این اقدام علاوه بر رفع نیاز شرکت سهامی زراعی از کارکنان غیر محلی، افراد تعلیم دیده آماده جذب در سایر قطبها خواهند گردید.

بنابراین می توان گفت که شرکت سهامی زراعی نهاد اجتماعی و اقتصادی جدیدی است که در ساختمان ارضی نوین ایران بوجود آمده و منطبق با نیازهای اقتصادی و مقتضیات اجتماعی و کشاورزی در جهت توسعه و عمران روستاها می باشد. همچنین این شرکتها بعنوان یک سیستم هماهنگ کننده تولید از طریق یک کاسه کردن اراضی کوچک و پراکنده و کشت جمعی می توانند حلال بسیاری از مشکلات روستائی بوده و کشاورزی ارتزاقی سنتی را بکشاورزی تجارتنی تغییر دهند.

شرکتهای سهامی زراعی علاوه بر نقش اساسی که در جهت حل بسیاری از مسائل اقتصادی روستائی برعهده دارند، بایجاد همبستگی بین جوامع کوچک و تجمع آنها در واحدهای بزرگ عرضه خدمات اجتماعی را در جهت رفاه جامعه روستائی تسهیل نمود بطوریکه اجرای برنامه توسعه اجتماعی نیز از جمله هدفهائی است که می تواند در چهارچوب شرکتهای سهامی زراعی تحقق یابد.

با وجود اینکه غالب این شرکتهای دویا سه سال اخیر تشکیل شده اند ولی نتایج آنها حتی در این فرصت کوتاه نیز چشم گیر بوده است، ارزشیابی مستندی که از کار این شرکتهای مستقیماً وسیله مرکز تحقیقات وزارت تعاون و امور روستاها و یا وسیله مؤسسات تحقیقاتی دانشگاه تهران و سایر دانشگاهها انجام میگردد حاکی از افزایش سریع درآمد سهامداران و بالاترین سطح تولید این شرکتهای سی باشد.

آمار و ارقام این تحقیقات در سال زراعی ۱۳۵۰-۵۱ یعنی چهارمین سال تشکیل ۱۹ شرکت سهامی زراعی حاکی از افزایش محسوس کلیه محصولات سی باشد. ارزش فرآوردههای کشاورزی در این سال ۳۱۲ درصد نسبت بسال قبل از تشکیل شرکت افزایش پیدا نموده و درآمد خالص سهامداران از محل سود سهام و دستمزد پس از وضع ذخائر قانونی و استهلاک و غیره بطور متوسط برای هر سهامدار ۴۳۷۳۷ ریال بوده است یعنی درآمدی قریب سه برابر آنچه قبل از شرکت بدست می آوردند. بهمین جهت امروزه ارزش سهام هر یک از سهامداران چندین برابر ارزش هنگام تشکیل شرکت سی باشد.

۳- خانه های فرهنگ روستائی:

آسوز، بالابردن سطح اطلاعات عمومی، پرورش استعدادهای هنری و ورزشی، تقویت حس مسئولیت اجتماعی و گسترش اصول و اندیشه تعاون و عادت به خدمات جمعی و بسط ارتباط میان روستاهای همجوار و بالاخره پرورش و تعلیم کودکان روستائی برنامہ دیگری بود که از طریق تشکیل خانه های فرهنگ روستائی از سال ۱۳۴۷ در روستاهای کشور شروع و بمرحله اجرا درآمده است.

خانه های فرهنگ روستائی که با کمک مالی دولت و مشارکت روستائینان بوجود آمده مرکب از سالن اجتماعات - کتابخانه - دفتر - کلاس اطفال و اطاقهائی برای تعلیم آشپزی و خیاطی می باشد. زیر نظر مسئولین اسرطبق برنامه های خاصی هیئت مدیره و کمیته های امورسالی - صنایع دستی - تربیت بدنی و تفریحات سالم - پیش آهنگی - فرهنگ و هنر و آموزش

و پرورش اسوراجتماعی و جشنها و نمایشگاه‌های خانه‌های فرهنگ روستائی انتخاب میشوند. در این خانه‌ها لوازم مورد نیاز از محل کمکهای نقدی و بخش خصوصی و سازمان‌های دولتی تهیه شده است. سازمان‌های ذریع و بخش خصوصی در حدود امکان نسبت با اجرای برنامه‌های آموزشی فرهنگی و هنری تشریک‌ساعی مینمایند. برای تشکیل مجالس جشن و سرور و همچنین خطبه و سخنرانی و تشکیل کلاسهای پیکار با یسواد و ایستگاه‌های رادیویی و تلویزیونی از خانه‌های فرهنگ روستائی استفاده می‌شود و بدینوسیله ضمن استفاده‌های گوناگون باشگاه و محلی برای تجمع روستائیان بوجود آمده است تا پیشرفتهای کشور در زمینه‌های مختلف وسیله نمایشگاه‌های عکس و فیلم و سخنرانی برای روستائینان تشریح گردد. انجام مسابقات محلی که تا سطح فرمانداری کل و ایاستان و بالاخره کشور توسعه پیدا مینماید موجب پرورش استعداد و ورزشی جوانان روستائی شده و حسن رقابت شرافتمندانه و عادت بخداست جمعیه و بسط ارتباط میان روستائیان کشور شده است.

کلاسهای مهد کودک این خانه‌ها که برای نگاهداری و مراقبت از کودکان ۲ تا ۶ سال روستاها است ضمن آزاد نمودن مادران آنها برای اشتغال به خانه‌داری و کار در خارج از خانه، پرورش استعداد‌های خوب این کودکان و عادت دادن آنها به نظافت و همکاری و معاضدت و قبول حس مسئولیت از جمله فعالیت‌های برجسته این خانه می‌باشد.

کتابخانه‌های نسبتاً کوچک در خانه‌های فرهنگ روستائی تعداد قابل ملاحظه کتابهای ساده در زمینه‌های مختلف تاریخی و اجتماعی و قصص و حکایات در اختیار روستائینان قرار داده و نسل‌های جوان را عادت به موهبت مطالعه کتاب می‌دهد.

بمناسبت اهمیت اجرای برنامه‌های خانه‌های فرهنگ روستائی و الاحضرت همایون ولایتعهد بفرمان شاهنشاه آریاسهر ریاست انجمن ملی خانه‌های فرهنگ روستائی را عهده دار شده‌اند. تاکنون ۱۰۰۶ خانه بصورت ۱۵۱۷۲۰ نفر در مناطق مختلف کشور تشکیل شده است، روستائینان ساکن مناطق حوزه عمل به تبعیت از تمایل خود می‌توانند از وسائل و امکانات این خانه‌ها استفاده نمایند.

۴- بیمه‌های اجتماعی روستائیان:

تأمین اجتماعی، اهتمام در اعاده سلامت سرخی و حمایت از معلولین و خانواده آنها و بالاخره تأمین درآمد خانواده‌هایی که سرپرست خود را از دست میدهند و پرداخت حقوق ایام بیکاری افرادی که علاقمند و کوشا بانجام کار بوده و برخلاف تمایل خود بعللی بطور موقت

از اشتغال بکار مجروح شده‌اند و همچنین پرداخت حقوق بازنشستگی از جمله خصوصیات بارز ممالک پیشرفته اقتصادی است که خوشبختانه در ایران نیز مقدمات آن شروع و طبق مقررات بیمه‌های اجتماعی ابتدا برای کارگران و سپس در روستاها بیمه‌های درمانی تعمیم خواهد یافت.

بیمه‌های اجتماعی روستائیان سهم‌ترین عامل تأمین رفاه کشاورزان است و بارفع نگرانی و اضطرابها آسایش خاطر این طبقه زحمتکش مولد ثروت را که از جمله شرایط لازم برای تأمین رشد روزافزون کشاورزی است فراهم خواهد نمود. روستائیان با پرداخت ۱ ریال در روز و یک درصد درآمد سالانه از حق بیمه درمانی برای خود و افراد خانواده خود استفاده خواهند نمود. از نیمه دوم سال ۱۳۴۸ تا بحال حدود ۳۰ هزار نفر از روستائیان از تسهیلات بیمه درمان استفاده مینمایند و این امر نسبت به امکاناتی که برای دولت بوجود می‌آید روز بروز روجه توسعه است. سازمان بیمه اجتماعی روستائیان با تأسیس درمانگاه در مناطق روستائی و استخدام پزشک و پرستار و ایجاد بخش اورژانس از بیماران خود پذیرائی نموده و با عقد قرارداد بیمارستانهای مختلف شهرستانها و تهران این منظور را تأمین و در مواقع ضروری با آسولانس که در اختیار دارند بیماران را به بیمارستان منتقل مینمایند.

بعلت مشکل کمبود پزشک و پرستار و داروساز و قایله و تجهیزات فنی تا کنون ۱۸ واحد درمانی در نقاط مختلف تأسیس شده و لی تدریجاً به موازات فراهم شدن امکانات و مقدمات مالی و فنی دولت تعداد درمانگاهها به میزان مورد نیاز تمام روستائیان کشور افزایش یافته و روستائیان مشمول قانون بیمه‌های اجتماعی و خانواده‌های تحت تکفل و ولایت آنها در مقابل حوادث ناشی از کار، بیماریها، از کار افتادگی و فوت و سایر موارد بیمه‌های اجتماعی از آن استفاده خواهند نمود. اجرای این برنامه در پنج سال اول جنبه آزمایشی خواهد داشت و پس از انجام ارزشیابی در صورتیکه اصلاحاتی لازم باشد معمول و در سرتاسر کشور گسترش خواهد یافت.

۵- سازمان فعالیتهای غیر کشاورزی :

باید توجه داشت که صنایع دستی روستائی علاوه بر فراهم نمودن موجبات اشتغال عده‌ای از روستائیان می‌تواند منبع درآمد قابل ملاحظه‌ای برای کشور باشد. بطور نمونه می‌توان گفت که صادرات فرش ایران سالها بعد از نفت بزرگترین رقم صادرات کشور را تشکیل میداد. از سوی دیگر بعلت بالا بودن جمعیت روستائی نسبت بزمینهای تحت کشت عده زیادی از کشاورزان فقط در مدت محدودی از سال مشغول بوده و سابقاً بیکاری و کم‌کاری در روستاهای کشور محسوس بود.

برای اینکه صنایع دستی روستائی از نظر کمی و کیفی اصلاح و موجبات اشتغال تعدادی از روستائینان فراهم گردد، سازمان فعالیتهای کشاورزی تأسیس و فراهم نمودن مواد اولیه سالم و کوشش در توسعه بازارهای داخلی و خارج کشور برای محصولات و صنایع روستائی را برنامه کار خود قرار داده است. این سازمان ابتدا در شرکتیهای سهامی زراعی فعالیت خود را شروع و با گسترش یکسری فعالیتهای هنری و صنعتی بیکاری را که با مکانیزاسیون نسبی ایجاد می شود جبران نموده و سیستمی جدید برای درآمد اضافی برای روستائیان فراهم نموده است. فعالیتهای این سازمان وسیله شرکتیهای تعاونی روستائی در نقاط مختلف کشور گسترش پیدا نموده و با استفاده از نتایج تحقیقات مرکز تحقیقات وزارت تعاون و امور روستاها و استخدام کارشناسان برجسته موجبات احیای کارهای هنری و صنایع روستائی و اشتغال بیشتر نیروی انسانی و از بین رفتن کم کاری و بیکاری فراهم گردیده است.

۶- عمران و نوسازی روستاها :

تا قبل از انقلاب سفید ایران، نقش خلاقه روستائینان و مسئله عمران و نوسازی روستاها در برنامه کلی توسعه اقتصادی مملکت کمتر بحساب می آمد، ولی اینکه مسائل روستاها و سرنوشت روستائیان و عمران و نوسازی دهات در رأس برنامه های توسعه اقتصادی و اجتماعی قرار گرفته است.

توسعه اقتصادی روستائی و عمران و نوسازی روستاها، نه تنها از نظر تأمین عدالت اجتماعی و تعمیم استفاده از مزایای ناشی از توسعه اقتصادی به سطح روستاها قابل توجه است، بلکه اساساً از جهت اثرات غیر مستقیمی که در توسعه اقتصادی کشور دارد حائز کمال اهمیت است و محیط روستاها را برای زندگی سالم تر و فعال تر آماده میکنند.

عمران و نوسازی و توسعه فعالیتهای ساختمانی در روستاها از مظاهر بارز رشد اقتصادی است، بطوریکه می توان گفت اجرای طرحهای مزبور همگام با صنعتی شدن کشور و توسعه آبادانی شهرها نه تنها به تحقق برنامه های اجتماعی و تحریک اقتصادی کمک میکنند، بلکه در استحکام و قوام زیربنای جامعه ایران نیز نقش مؤثری خواهد داشت.

اثرات اجرای قانون اصلاحات ارضی در توسعه و عمران روستاها

اجرای قانون اصلاحات ارضی موجب شد تا زارعین از یک امنیت شغلی در حرفه خود

برخوردار شوند. زارعین مالک با آزادی اجتماعی و اقتصادی که پیدا نموده‌اند زمینه را برای اجرای برنامه‌های توسعه و عمران روستاها مساعد نموده‌اند.

یکی از اثرات سودمند اجرای قانون مترقی اصلاحات ارضی ایجاد حس اتکاء به نفس درین زارعین برای حل مسائل خود بود، در نتیجه توجه و درخواست روزافزون کشاورزان، دولت قسمت مهمی از بودجه عمرانی خود را به بهبود امور فنی و اجتماعی روستائیان اختصاص داده است.

زارعین بتدریج به فلسفه تعاون و خودیاری پی برده و روز بروز مشارکت و همکاری در کارهای عمرانی را استقبال مینمایند. طبق آمارهایی که بدست آمده زارعین در سه سال ۱۳۴۱-۱۳۳۹ که ماقبل اجرای قانون اصلاحات ارضی است در ۲۹۱ پروژه عمرانی که ۵۰ درصد هزینه آنرا دولت کمک مینمود ۵۰ میلیون ریال سرمایه گذاری نموده و در سه سال ۱۳۴۰-۱۳۴۳ یعنی در جریان اجرای قانون اصلاحات ارضی تعداد این قبیل پروژه‌ها به ۷۴۶ پروژه افزایش یافته و زارعین در پروژه‌های مزبور ۱۲۸ میلیون ریال سرمایه گذاری نموده‌اند.

زمین دار شدن دهقانان انگیزه‌ای برای آبادانی روستاها و بهره‌برداری بیشتر و بهتر از زمین ایجاد نمود و در نتیجه استفاده از ماشین‌آلات و کودهای شیمیائی در زراعت بمیزان قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت بطوریکه مصرف کود شیمیائی از ۳۸۹۸۰ تن در سال ۱۳۴۰، سال قبل از اجرای قانون اصلاحات ارضی به ۳۷۹۰۰۰ تن در سال ۱۳۵۱ یعنی حدود دوبرابر افزایش یافت. طبق مطالعات بانک مرکزی ایران محصولات کشاورزی سال ۱۳۵۱ نسبت بسال ۱۳۴۱ ابتدای اجرای قانون اصلاحات ارضی بقیمت ثابت حدود ۱۰۱ درصد افزایش پیدا نموده است. افزایش عملکرد کشاورزی موجب شد تا همانطوریکه لازمه اقتصاد پیشرفته است نیروی انسانی مشغول بکار در این بخش بتدریج به بخش صنایع و خدمات جذب شوند. در سال ۱۳۳۵ بخش کشاورزی ۹/۳ درصد از نیروی انسانی را جذب نموده ولی این نسبت با وجود افزایش جمعیت در سال ۱۳۵۰ به ۴/۷۸ درصد تقلیل پیدا نمود.

طبق آمار وزارت آموزش و پرورش استقبال زارعین به تشکیل مدارس موجب شده است که تعداد دبستانهای روستائی در سالهای ۱۳۴۱-۱۳۴۰ و ۱۳۵۰-۱۳۴۹ از ۹۴۶۲ به ۱۶۹۴۸ باب یعنی بیش از ۷۰ درصد افزایش پیدا نمود. شاگردان این مدارس نیز طی این مدت از ۶۷۹۰۷۹ به ۱۲۹۹۹۲۴۰ نفر، بیش از دوبرابر افزایش پیدا نموده است.

استقبال از تشکیل کلاسهای مبارزه با بیسوادی بزرگسالان نیز موجب گردیده است که همه ساله تعداد زیادی از روستائیان از نعمت سواد برخوردار شوند. طبق ارقام اداره آمار آموزش و پرورش این تعداد بزرگسالان روستائی که در کلاسهای سپاهی دانش سال ۱۳۴۹-۵۰ شرکت نموده اند بالغ بر ۱۸۹۸۹۵ نفر شده است.

بر اساس آمار و ارقام منتشر شده در سال ۱۳۳۵ حدود ۹/۵ درصد از مردان و ۴/۲۲ از زنان در شهرها با سواد بوده اند، طی ده سال یعنی در سال ۱۳۴۵ درصد باسوادی در مردان ۶۱/۶ درصد و در زنان ۳۸/۹ درصد افزایش یافته است. طی همین مدت در روستاها درصد افزایش یافته و بر اساس آمارگیری نمونه سال ۱۳۵۰ درصد زن و مرد با سواد در روستاها نسبت به سال ۱۳۳۵ از ۶/۱ درصد به ۲۰/۴ درصد افزایش پیدا نموده است.

اعزام سپاهیان دانش و سپاهیان ترویج و آبادانی و سپاهیان بهداشت بروستاها نیز که از سال ۱۳۴۳ شروع و از پزشکان فارغ التحصیل و لیسانسیه ها و دیپلمه ها تشکیل شده پدیده بسیار جالب دیگری است از انقلاب شاه و مردم که فرمان اعلیحضرت همایون شاهنشاه آریاسهر و برای باسوادمودن و تأمین آسایش جسمی و مداوای مریضها و بهداشت روستائیان نقاط مختلف کشور اشتغال دارند.

طی ده ساله که از تشکیل این سپاه میگذرد ۳۲۱ نفر در گروه های چند نفری شامل طبیب - دندانپزشک - داروساز و سدکار اجتماعی و همچنین ۷۵۴۰ نفر دیپلمه پس از دیدن آموزش لازم بروستاها اعزام و منشأ انجام خدمتی مهم در زمینه بهداشت و مداوای مرضی در روستاها گردیده اند.

در بررسی نتایج اجرای قانون اصلاحات ارضی که در هفت منطقه مختلف کشور توسط مرکز تحقیقات وزارت تعاون و امور روستاها و مؤسسه تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران بعمل آمده حاکی از افزایش درآمد سرانه - بهبود بهداشت - کم شدن مرگ و میر و بالا رفتن درصد باسوادها و بالاخره کم شدن منازعات و مشاجرات بین زارعین در روستاها می باشد.

منابع و مآخذ مورد استفاده:

- ۱- مجموعه قوانین اصلاحات ارضی.
- ۲- سالنامه آماری ۱۳۳۵ و ۱۳۵۱ کشور - مرکز آمار ایران.
- ۳- آمار کشاورزی سال ۱۳۳۹ - مرکز آمار ایران.
- ۴- گزارشات سالانه وزارت تعاون و امور روستاها از سال ۱۳۴۷ تا سال ۱۳۵۱.
- ۵- اساسنامه سازمان مرکزی تعاون روستائی - وزارت تعاون و امور روستاها.
- ۶- قانون و اساسنامه سازمان شرکتهای سهامی زراعی - وزارت تعاون و امور روستاها.
- ۷- فعالیتهای وزارت تعاون و امور روستاها در زمینه تشکیل و اداره امور شرکتهای سهامی زراعی و تعاونیهای تولید روستائی شهر یورماه ۱۳۵۲.
- ۸- اساسنامه خانههای فرهنگ روستائی - وزارت تعاون و امور روستاها.
- ۹- اساسنامه بیمه های اجتماعی روستائیان - وزارت تعاون و امور روستاها.
- ۱۰- گزارشات سالانه سازمان عمران و نوسازی روستاها - وزارت تعاون و امور روستاها.
- ۱۱- بررسی نتایج اصلاحات ارضی موضوع طرح شماره ۱۸۰۴ - دانشگاه تهران مؤسسه تحقیقات اجتماعی.